

Problémy studia české právní kultury v Uhrách do poloviny 19. století*

Václav Vaněček

Problematika tohoto příspěvku náleží do širšího kontextu otázek vlivu českého kulturního života v minulosti na vývoj jiných zemí a národů. Někteří z badatelů, kteří se touto tematikou zabývali, přiblížili se už dosti značně také aspektům právněhistorickým a jejich práce mohou sloužit i za východisko pro bádání o vyzařování české právní kultury za hranice vlastní české národní oblasti.

Tak pro západní Rus, Litvu a Ukrajinu máme studie Pervolfa, H. Jirečka, Jakovliva, Markova¹ a nejnověji zejména Macůrka². Pro Polsko jsou tu práce B. Havránka, A. Brücknera, T. Lehra-Splawińskiego a Z. Stiebra.³ Pro jiné země, vedle všeobecného díla Tadra⁴, jsou k dispozici zejména stati B. Mendla, J. Kaprasa, Fr. Čády a J. Cvetlera, jež se v některých směrech přímo dotýkají už našeho tématu.⁵

* Předloženo na IX. Československo-maďarské právněhistorické konferenci konané 10.–12. listopadu 1966 ve Smolenicích.

¹ Josef Markov, v časopise Bratislava, V, 1931, str. 111–123, kde se autor vyrovnává se spisem Jakovlivovým a uvádí i ostatní literaturu. Dodati jest snad jen H. Jirečka, *Život právnícký*, 1903, str. 517.

² Josef Macůrek, *Po stopách spisovné češtiny v jihozápadní Ukrajině koncem 14. a 1. pol. 15. stol.*, sborník Franku Wollmanovi, Praha 1958, str. 42 a d.; též autor, *K dějinám česko-ukrajinských a česko-rumunských vztahů v 2. pol. 14. a 1. pol. 15. stol.*, Slovanské historické studie III, Praha 1960, str. 127 ad.; též, *Působila česká listina na listinu moldavskou v 2. pol. 15. stol.?* Sborník prací fil. fak. brněnské university roč. XV, 1966, str. 25 ad.

³ Macůrek, *Po stopách*, str. 53, pozn. 54. K tomu lze dodat i jména J. Kaprasa, R. Rauschra a J. Markova (o tom viz v pozn. 1.). — Jak zaznamenal B. Baxa (*Inkolát*, 1908, str. 17), předpisy a instituce českého státního práva obsažené v Obnoveném zřízení zemském z r. 1627 staly se vzorem pro pozdně feudální „zemskou ústavu“ vydanou r. 1775 vídeňskou vládou pro polsko-ukrajinskou Halič.

⁴ Ferdinand Tadra, *Kulturní styky Čech s cizinou*, Praha 1897.

⁵ Ve sborníku „*Co daly naše země Evropě a lidstvu*“, Praha 1939, (B. Mendl, *České stříbro*; J. Kapras, *České právo za hranicemi Čech*). — Fr. Čáda, *Vzájemné vztahy mezi českým právem a cizími právními řádů*, Věd. roč. Práv. fak. Mas. univ., XII, Brno 1933, zvl. str. 120. — Působení českého práva a právnictví v alpských zemích a v bývalé habsburské říši vůbec všiml si zvláště M. Stieber, *K vývoji správy*, 1901, zvl. str. 44, 58, 65, 68, 75–77, 81; B. Rieger, *Zřízení kraj-*

Pro oblast starého Uherského království začali sbírat už před sto lety materiál k otázkám, které jsou předmětem tohoto referátu, právníci Josef Beck a Hermenegild Jireček.⁶ Avšak teprve 20. století řadou prací historiků-neprávníků a jazykozpytců, kteří podrobně budou uvedeni níže a z nichž je třeba zejména vyzvednout Václava Chaloupeckého, Josefa Macúrka a Branislava Varsika, připravilo půdu pro naši formulaci resp. postavení problému.

Jestliže chápeme *právní kulturu* jako soubor jevů charakterizujících daný právní řád v jeho vzniku, rozvíjení a působení, pak zde můžeme rozlišit zejména čtyři hlavní stránky: institucionální, pojmovou, jazykovou a aplikační čili procedurální. Všechny čtyři spolu úzce souvisí a jejich oddělování má cenu spíše pomocnou a praktickou než teoretickou.

Pro českou právní kulturu má zvláštní význam stránka *jazyková*, která už hluboko od středověku vykazuje svou kontinuitu a má ovšem po staletí své souvislosti institucionální, pojmové i aplikační. Stejně výrazná je v českém vývoji stránka *pojmová*, která se projevuje — mimo jiné — v existenci odborné právnické literatury psané už od 14. století zčásti českým jazykem, zpracovávající domácí i jiné (např. také římské a kanonické) právní instituce a mířící k usnadnění aplikace práva. Je sice nesporné, že druhá polovina 17. století a století 18. tuto stránku české právní kultury silně oslabují, ale 19. století přináší opět její obnovu v souvislosti s renesancí stránky jazykové. Stránka *institucionální* vykazuje v české právní kultuře stabilitu a kontinuitu jen pro dobu feudalismu, zvláště staršího. Století 17. přináší tu rovněž element diskontinuity a spolu se stoletím 18. převádí tuto stránku na linii širších souvislostí „rakouských“. Století 20. korunuje tuto diskontinuitu přímo revolučním způsobem, uvádějíc institucionální stránku české, resp. už československé právní kultury na zcela nové cesty a do souvislostí právní kultury socialistického světa.

ské II., 1893, str. 6; dále E. Ott, A. Randa a j. v. — České právnické vlivy v novodobém Bulharsku sleduje nověji J. Cvetler in: *Slovanské historické studie*, IV, 1960, srov. o tom v *Právněhistorických studiích* XIII, str. 307.

⁶ V. Chaloupecký, *Knihy žilinská*, 1934, str. VII; též autor, *Středověké listy ze Slovenska*, 1937, str. XXV. — Některými institucionálními paralelami v minulosti českého a uherského práva zabýval se zvláště R. Rauscher (*O rodinném nedělu*, čas. Bratislava, 1928; též, *O bratrské adopci*, Sborník věd právních a státních, roč. 28, 1928), který tu navazoval na dílo K. Kadlce, zejména na jeho Verböczyovo Tripartitum (1902). Pokud jde o právní kulturu, viz v tomto Kadlcově díle zvl. na str. 7. — Srov. také Št. Luby, *Dejiny súkromného práva na Slovensku*, 1946, str. 25–26.

Česká právní kultura vyvíjela se ve středověku pod velmi silnými vlivy jednak sousední mohutné právní kultury německé, jednak právní kultury, jejíž ohniska byla vzdálenější (v Itálii a Francii), totiž právní kultury učených práv, římského a kanonického. V novověku ovládla tuto duchovní sféru v českých zemích právní kultura rakouská s centrem ve Vídni, jejíž působení bylo silné zejména v 19. století a přestalo teprve v průběhu první poloviny 20. století.

V uherském státě, (na jehož někdejší půdě zde ve Smolenicích zasedáme), vznikla v průběhu středověku velmi svérázná domácí právní kultura, jejíž vývoj, kořeny a složky zde ani zdaleka nemíním analyzovat. Vlastním tématem tohoto referátu je totiž působení české právní kultury ve státu a právu starých Uher, tedy v oblasti teoreticky vlastně jí cizí, přičemž bych chtěl upozornit především na problematiku bádání o složitém komplexu otázek, které sem spadají a pokud možná se zdržet ukvapených všeobecných řešení a soudů. Co je možno všeobecně říci už dnes, je snad jen to, že česká právní kultura po dlouhá staletí pomáhala rozvíjet právní kulturu uherskou, a to zejména v její slovenské podobě, podobně asi (i když v rozměrech daleko menších) jako v českých zemích činila totéž právní kultura německá, právní kultura učených práv a později právní kultura rakouská. Až na některé výjimky týkající se městského práva na západním Slovensku a práva horního, nedošlo tu však pravděpodobně k rozsáhlejší recepci českých institucí, takže působení české právní kultury v Uhrách soustředilo se především na stránku jazykovou a zčásti i na stránku pojmovou, a to skoro výhradně v kulturní oblasti dnešního Slovenska. Není vyloučeno, že další bádání na základě materiálů, o nichž bude dále řeč, tyto poznatky poněkud rozšíří.

Jedním z nejdůležitějších předpokladů spolehlivého zjištění rozsahu a hloubky působení české právní kultury ve starých Uhrách je probádání právnických bohemik na uherské půdě. Při předběžném orientačním průzkumu, který jsem provedl, se ukázalo, že situace je zde dosti složitá. Ani zdaleka není nutno ve všech uherských „bohemikách“, i když jsou právního charakteru, vidět doklad pronikání české právní kultury. Holý fakt, že se v maďarských nebo rumunských (Sedmihrady) archívech, knihovnách a muzeích nacházejí právní rukopisy a staré tisky českého původu, nic ještě v tomto směru neprokazuje.

Zaznamenává-li např. Macúrek⁷ mezi rukopisy Maďarského národního muzea v Budapešti opis *Menšíkovy* známé monografie „O mezech“ z r. 1600 nebo opis českého Obnoveného zřízení či výtah z českých sněmovních usnesení z let 1306–1620, mohou tyto české právní památky být dokladem také jen pozdní poměrně činnosti sběratelské anebo svě-

⁷ Věstník České akademie věd a umění 59, 1950, str. 48–49.

dectvím jiných významných historických skutečností. Podobně, uvádí-li K a p r a s⁸, že „zřízení opolsko-ratibořské bylo v 2. pol. 16. stol. přeloženo v Sedmihradsku do latiny“, je třeba to opravit tak, že tento latinský překlad českého právníckého textu z r. 1562 byl pořízen pro sedmihradského vévodu Gábora B e t h l e n a, který r. 1621 (v míru mikulovském) dostal od Ferdinanda II. vévodství Opolské a Ratibořské, takže vznik tohoto překladu (rukopis byl v době mezi oběma světovými válkami v Batthyaneu v Albě Julii)⁹ měl svou specifickou, ba historicky osobní příčinu.

Jiné podobné příklady mohli bychom uvést ze Sibině (Sibiu, Herrmannstadt), z Jageru (Eger), opětovně z Alby Julie a koneckonců snad i z Báňské Štávnice na Slovensku, kde ovšem existence českého překladu (z roku 1528) horního zákoníka „Ius regale montanorum“¹⁰ tvoří přece jen problém pro sebe. Jako naléhavý úkol vystává odtud před námi, pořídit spolehlivý soupis právníckých bohemik z území Uher s přesnými údaji — pokud je lze získat — o jejich provenienci.

Jiným důležitým předběžným úkolem je dokončení soupisu, a to zejména ze Slovenska, vzdělavců, kteří ve stoletích pro působení české právní kultury v Uhrách rozhodujících studovali na školách v českých zemích, a to nejen na universitách, nýbrž i na školách nižších (partikulárních), kde se učili používání spisovné češtiny. Zvláštní pozornost je tu nutno věnovat pražské právnícké fakultě. Cenné údaje shromáždili k tomuto tématu zatím už T a d r a, V a r s i k, M a c ů r e k, T r u c a a K u č e r a. Vyplývá odtud, že na pražskou universitu přicházeli studenti z Uher — a zejména ze Slovenska — vlastně nepřetržitě. Bylo tomu tak v době, kdy Praha dočasně neměla právníckou fakultu (jen z let 1558 až 1618 je tu zjištěno 25 posluchačů z území dnešního Slovenska¹¹) a tento jev pokračoval i v době pobělohorské, kdy jen v letech 1655–1696 bylo na právnícké fakultě v Praze zjištěno 7 posluchačů z Uher, z toho asi polovina bezpečně z dnešního Slovenska.¹²

⁸ J. Kapras, ve sborníku *Co daly naše země Evropě a lidstvu*, 1939, str. 139.

⁹ Macůrek, *Věstník Král. čes. spol. nauk*, 1924, tř. fil.-hist., VI, str. 70–72, tamtéž 1926, II, str. 44–47.

¹⁰ Jungmann, *Historie literatury české*, 1849, str. 36, č. 91; H. Jireček, *Život právnícký*, str. 64. Podle zprávy z dnešního SÚA — OH v Báňské Štávnici (J. Gindl) nachází se celý konvolut příslušných rukopisů (*Ius montanum cum traductione Slavica aliisque pertinentiis*) buď ve Vídni (Hofkammerarchiv či Hofbibliothek?) anebo v knihovně báňské akademie v Lubně (Leoben). Z B. Štávnice byl podle tamních záznamů oddisponován již v r. 1779, a to zřejmě do vídeňské dvorské komory. Rukopis patřil původně do knihovny Peithnerovy, kterou báňská akademie ve Štávnici zakoupila.

¹¹ Podle materiálu dodaného mi laskavostí drů Truce a Kučery z Archívu Karlovy university.

¹² Podle téhož materiálu; srov. také M. Truce a J. Kučera v *Právněhistorických studiích* XI, 1965, str. 53 a d.

Založení nové university v Bratislavě r. 1467 (Academia Istropolitana) bylo činem, který byl mezi jiným namířen právě proti vlivu Prahy, pražské university a české „husitské“ kultury, v Uhrách — podle názorů vládnoucích u dvora krále Matěje Korvína — nežádoucí.¹³

V bohatém materiálu textů napsaných „češtinou jako spisovným jazykem slovenské národnosti feudálního období“¹⁴ je záhodno podrobiti soustavnému rozboru dokumenty, které mají právní charakter, resp. právní obsah. Jde tu o písemnosti jednak soukromoprávní (např. dlužní úpisy, dispozice na případ smrti, vindikace majetku), jednak hospodářskosprávní (o městském právu skladu, o záležitostech poddaných, různá osvědčení a potvrzení), jednak procesní (soudní nálezy), jednak konečně ze sféry veřejnoprávní resp. ze života politického, s obsahem státoprávním (např. z r. 1490 list o volbě uherského krále poslaný městu Trnavě). Z oblasti církevně právní patří sem zejména dokumenty organizačně právní z doby reformace.

Na výzkum českých písemností zachovaných v Trnavě pro práci právních historiků upozorňoval před 11 lety Varsík, který plným právem zdůraznil zvláště česky formulovaná soudní rozhodnutí trnavského práva.¹⁵ Před ním věnovali těmto pramenům pozornost V. Sasinek, P. Križko, Št. Kniezsa a jiní.¹⁶

Uvedme zde jen nepatrné ukázky z materiálu shromážděného na základě předchozích edic naposledy u Varsíka (Slovenské listy a listiny z XV. a XVI. storočia, I., Bratislava 1956). Omezujeme se přitom jen na prvých 66 textů z celkového počtu 277 pojatých do Varsíkovy edice.

U sedmi (viz níže) z těchto 66 textů je právní čeština, tak jak se vyvinula v českých zemích, zastoupena v čisté a téměř klasické formě. V ostatních buď nejde o výrazně právní záležitosti anebo — pokud o ně jde — čeština je tu právníky méně vyvinutá, odborná a čistá.

- Č. 2 (str. 93) dopis krále Matěje Korvína městu Trnavě z r. 1483 koncipovaný velmi pěknou právníkou češtinou.
- Č. 9 (str. 101) přípis z r. 1509, v němž paní Žofie ze sv. Jura a Pezinku požaduje na městu Trnavě propuštění svého fojta.
- Č. 13 (str. 104) dispozice na případ smrti Pavla Holého z Hradné z r. 1512.
- Č. 26 (str. 119) královský hofmistr Peter Korlátský z Bučian píše r. 1522 městu Trnavě ohledně dluhů svých poddaných.
- Č. 40 (str. 134) přípis města Skalice z r. 1529 do Trnavy ve věci placení mýta.

¹³ Srov. Varsík, *Slovenské listy*, 1956, str. 31; *Přehled československých dějin*, I., Praha 1958, str. 260 (P. Ratkoš).

¹⁴ E. Pauliny, ve sborníku *O vzájomných vzťahoch Čechov a Slovákov*, SAV 1956, str. 117; srov. Varsík, *Husiti a reformácia*, Sborník Filozofickej fakulty University Komenského, VIII, č. 62 (3), 1932, str. 38; tamtéž, str. 189, pozn. 257.

¹⁵ Varsík, *Slovenské listy*, str. 7.

¹⁶ Viz bližší údaje tamtéž, str. 21. — J. Macúrek — M. Rejnuš, *České země a Slovensko ve století před Bílou horou*, Spisy Fil. fak., Brno, 1957.

Č. 65 (str. 162) žaloba skalického měšťana z r. 1534 na jednoho ze skalických Židů před městským soudem. Zvláště typické jsou tu např. věty: „A byl nám rok ku právu položen a potom, když sem s tím Židem před právem stál a žalobu sem vedl a tuto řeč sem mluvil a tak já na tu řeč Králikovu položil sem právu ctnému památný.“ Srov. také dále č. 66, str. 163–164.

Vzniká tu nyní otázka po p ů v o d u těchto právnicky dokonalých výrazových (jazykových) prostředků, jež — v českém rouše — nacházíme v dané době na nejrůznějších místech v Uhrách. Definitivní odpověď zajisté dnes nebudeme moci ještě dát. Je to úkol pro další právně historické bádání, které bude muset rozhodnout, zdali tu jde o samostatný slovenský vývoj paralelní vývoji v českých zemích, či o složitou kombinaci obojího. V obou dvou těchto případech bude zajisté záhodno blíže a konkrétněji určit cesty, jimiž se přenášení a recipování, byť i jen částečné, dalo. Navazovat lze přitom na některá zjištění R y š á n k o v a, jak na to dobře upozornil před deseti lety Eugen P a u l i n y.¹⁷

Předběžně vyslovil bych domněnku, že ve většině případů takto zjištěných stop české právní kultury jde o působení právníků náležejících k české škole domácího, n e u č e n é h o (tj. bez právnícké fakulty) právnictví, vzniklého živelně zvláště v českých městech a v kancelářích českých velmožů světských i duchovních, nanejvýše ještě za podpory artistické fakulty pražské university a českých škol partikulárních. Přehled dosavadní výměny názorů o tom má V a r s i k ve své edici z r. 1956.¹⁸ Pražská p r á v n í c k á fakulta se svou výukou tzv. učených práv mohla tu zasáhnout jen krátce (do husitství) a nepřímo. Naproti tomu pražská a r t i s t i c k á fakulta, zvláště od poloviny 15. století, působila tu asi přímo a trvale, zejména jestliže se na ní, což je pravděpodobné, vyučovalo už na konci středověku i české rétorice, jak to přijímal už M a r e š.¹⁹ Sám bych k tomu zdůrazňoval vliv české kancelářské praxe, aniž bych tím přistupoval na tezi K n i e z s o v u, že písemná čeština je na Slovensku výlučně „importem českých písařů“.

Soupis písařů pořizujících v Uhrách české právnícké texty ve stoletích 15.—17. (do třicetileté války) je dnes, jak mám za to, na základě studií Ch a l o u p e c k é h o, K n i e z s y, V a r s i k a, M a c ů r k a a jiných, úkolem celkem reálným. Jde tu o písaře nejrůznějších kategorií, ve službách králů, magnátů i měst, a pokud jde o jejich národnost, daleko tu nevystupují pouze Čechové, nýbrž také velmi četní Slováci a vedle nich i Poláci, Maďaři, Chorvati a Němci.

¹⁷ E. Pauliny, *Ceština a její význam při rozvoji slovenského spisovného jazyka*, sborník „O vzájomných vzťahoch Č. a Sl.“, 1956, zvl. str. 107, 121.

¹⁸ Slovenské listy, str. 19–20.

¹⁹ Tamtéž, str. 20. — Fr. Mareš, *Prokopa písaře novoměstského česká „Ars dictandi“*, Praha, 1900, str. 15.

V českém jazyce jsou sepsány někdy i listy určené německým nebo maďarským adresátům. Tak pan Kašpar Svatojanský píše r. 1541 česky německému městu Levoči o plnění dluhu. Šlechtic František Nyáry z Bedeghu píše r. 1551 latinský testament o svých statcích v Uhrách, ale poznamenává, že o svých statcích na Moravě napsal testament český.²⁰

Mezi nejrůznějšími úředními místy i osobnostmi českého a uherského státu byl od 16. století takřka nepřetržitý a velmi bohatý písemný právní styk. Stačí tu nahlédnout do *Macúrkova* soupisu bohemik v uherských archívech.²¹ Zachovalo se tu dodnes množství spisového materiálu ukazujícího, abychom tak řekli, českou, resp. česko-moravskou a česko-moravsko-slezskou právní kulturu v akci vzhledem k nejrůznějším otázkám, jež se týkaly uhersko-českých záležitostí hospodářských, politických, sociálních, náboženských, kulturních i ryze právních. Značná část tohoto materiálu je i jazykově česká, všechen pak — ať už německý, latinský či český — je dokladem zásahů české právní kultury do právní oblasti významného souseda. Vystupují zde výsledky úřední činnosti nejrůznějších institucí ze zemí České koruny počínaje ústředními orgány (jako byla královská kancelář nebo česká komora), přes zemské instituce (např. moravské) až ke spisům pocházejícím z kanceláří pozemkových vrchností a k písemnostem ryze osobním.

Po této stránce jsou pozoruhodné i archívy některých významných uherských šlechtických rodů, jak na ně upozornil *Macúrek* na základě svého výzkumu z r. 1949.²² Jako příklad lze tu jmenovat archív rodu Thurzů vykazující znamenitá bohemika zejména z doby uherského palatina Jiřího Thurza z poč. 17. stol. Závažné písemnosti, do značné míry právního charakteru, vznikly z jeho styků s moravským hejtmánem Karlem starším ze Žerotína, výraznou osobností české právní kultury té doby. Bedlivého rozboru zaslouží např. skutečnost, že mnoho Thurzóových listin (sídlem tohoto magnáta byla Bytča na Slovensku) je psáno česky.²³ Vedle problémů české právní kultury v Uhrách a zvláště na Slovensku vzniká nám tu souběžný problém uherské právní kultury v českých zemích a zvláště na Moravě. Jde tu ne pouze o sféru státního práva českého a uherského, nýbrž i o otázky správy, zvláště na úrovni komitátů, krajů a měst i — což je rovněž slibné — na úrovni správy pozemkově vrchnostenské (panské, vesnické). Obsah četných bohemik v uherských archívech tvoří mezi jiným také pozemkově vrchnostenské urbáře a hospodářské inventáře.²⁴ Neméně závažná je ovšem otázka (jak

²⁰ *Varsík*, Sborník FFUK VIII, 62 (3), 1932, str. 513—514 (199—200).

²¹ *Macúrek*, *Věstník České akademie*, 59, 1950, str. 20—34, 35—50.

²² *Tamtéž*, str. 12 a d.

²³ *Macúrek*, *l. c.*, str. 14.

²⁴ *Tamtéž*.

jsme ostatně upozornili už výše) působení české právní kultury v dané době ve sféře soukromého a soudního práva, ať už šlechtického, městského nebo vesnického.

Reformace, která do Uher přichází zčásti z českého prostředí a „v českém rouchu“, a to zvláště v 16. století, nemohla nemít i svou stránku právní kultury, a to zejména po stránce organizace evangelických církví. Je velmi naléhavé prozkoumat především organizačně právní principy reformace českých zemích a podniknout na tomto základě srovnání alespoň jejich základních rysů s obdobnou organizací v Uhrách. Mám za to, že principy evangelického (reformovaného) církevního práva byly v českých zemích a na Slovensku až do r. 1610 (žilinská synoda) a snad i později v některých směrech podobné a udržovaly se na Slovensku zčásti pak i po třicetileté válce, kdy v českých zemích byly již proti-reformací potlačeny. Je zbytečné zdůrazňovat, že přitom ani zdaleka nemíníme zmenšovat význam jiných vlivů, zejména přímých vzorů evangelických církví německých.

Nového zpracování vyžaduje, jak se zdá, i zjev zdánlivě již na počátku 20. století vyřešený, totiž recepce českého práva horního v Uhrách a zejména v oblasti dnešního Slovenska, s hlavními středisky v Báňské Štávnici (právo jihlavské) a v Kremnici (právo kutnohorské). Nové historické bádání²⁵ postavilo před nás řadu nových otázek. Možno říci, že dosavadní představy o vlivu české právní kultury na vývoj horního práva v Uhrách (zvláště do Maxmiliánova horního řádu z r. 1573) jsou velmi nepřesné a nejisté a potřebují revize a doplnění. Nesporné zůstává, že kultura horního práva přicházela do Uher od 13.—14. století právě z českých zemí.²⁶ Byla to, přirozeně, zpočátku kultura spíše regionálně než národně česká a velmi důležitou komponentou byly v ní prvky německého původu. Teprve v průběhu 15.—16. století se v ní snad i po stránce jazykové objevují české prvky.²⁷

V některých směrech otevřena zůstává i nadále — alespoň z hledisek právní kultury uplatněných v tomto referátě — problematika Knihy Žilinské, která „patří mezi nejstarší české jazykové památky pocházející z území Slovenska“, avšak současně je „i jazykovou památkou slovenskou“²⁸.

²⁵ P. Ratkoš, *Príspevok k dejinám banského práva a baníctva na Slovensku*, 1951, zvl. str. 20 a d., 28 a d.

²⁶ B. Mendl, *České stříbro*, in: „Co daly naše země Evropě a lidstvu“ (sborník), Praha 1939, str. 39—40. — R. Rauscher, *Přehled vývoje hodního práva na Slovensku*, *Právní obzor*, VII, 1924.

²⁷ O Češích a v souvislosti s tím i o české právní kultuře v Kremnici 15.—16. stol. zmiňuje se Varsík, *Sborník FFUK*, VIII., 62 (3), Bratislava 1932, str. 425. — D. A. Dubay, *Kremnické listy 1564—1569*, *Linguistica Slovaca*, 1939—40, str. 307—354.

²⁸ Št. Peciar, v Doslovu k „*Slovníku k Žilinské knize*“ Františka Ryšánka, Bratislava 1954, str. 796.

V Žilině, jak známo, bylo r. 1473 na přání Václava Pangráce, tehdejšího šlechtického držitele žilinského fojtství, a snad za jeho přímé spolupráce, přeloženo z němčiny do češtiny tamní právo, převzaté sto let před tím pravděpodobně z Krupiny.²⁹ Soudí se, že tu jde (v německém znění) o právní památku vzniklou „na podkladě magdeburského práva a saského zrcadla“.³⁰ O autoru českého překladu byly vysloveny různé domněnky.³¹ Avšak, ať již překlad pořídil kdokoliv, z hlediska právněhistorického je nutno zdůraznit, že tu nemáme před sebou typickou právníčeskou češtinu 15. století, nýbrž svérázný projev češtiny na okraji české právní kultury, charakteru spíše právnícky diletantského. Již Ryšánek správně poznamenal, že „překlad je namnoze naprosto chybný, často humorně nesmyslný“³². Srovnání se starším českým překladem roudnickým (podklad k tomu má zčásti V. Chaloupecký ve své edici, str. XL a d.) ukazuje jednak, že jde o překlady na sobě nezávislé, jednak — v obou případech — stejně málo podložené odbornou znalostí českého právního jazyka. O „české právní kultuře“ lze tu mluvit jen s velkou licencí, nehledě k tomu, že předloha jasně náleží do sféry právní kultury německé.

Poněkud jinak je tomu s českými, resp. slovensko-českými Zápisy, jež se v Žilinské knize nacházejí z let 1451–1524. Ty náleží, jak dobře poznali už Chaloupecký a Rauscher³³, jasně do oblasti české právní kultury, neboť vykazují (zvláště to platí o zápisech pozdějších) typické znaky klasické právníčeské češtiny.

Prvky české právní kultury udržely se na Slovensku — jak vše tomu nasvědčuje — i přes období protireformace po třicetileté válce. Na setrvání „ustálených formulí a zvrátů“ v českých písemnostech na Slovensku i ve stoletích 17.–19. poukázal dobře už Eugen Paulíny.³⁴ Avšak i zde je třeba velké kritičnosti a opatrnosti.

Téměř úplně negativním ukázalo se nám předběžné studium „Listů poddaných z roků 1538–1848“, které r. 1955 vydal v SAV Pavol Hor-

²⁹ V. Chaloupecký, *Knihy Žilinská*, 1934, str. XXII, 79; Br. Varsík, *Slovenské listy*, str. 43, 45.

³⁰ Chaloupecký, *Knihy Žilinská*, str. XXXIV; Rauscher, *tamtéž*, str. LX. — K původu magdeburského práva obsaženého v Žilinské knize viz také P. Ratkoš, *Príspevok*, 1951, str. 14 a d.

³¹ Srov. k tomu zvláště Fr. Ryšánek, *Slovník k Žilinské knize*, Bratislava, 1954, str. 12–14.

³² *Tamtéž*, str. 8, 14, 24.

³³ Chaloupecký, *Knihy Žilinská*, 1934, str. XLVII.

³⁴ Ve sborníku „O vzájomných vzťahoch Čechov a Slovákov“, SAV 1956, str. 121.

v á t h. Základní tradiční osnova českých písemností je sice i zde v řadě případů zachována, ale stává se — zejména od pol. 18. století — stále slabší, ustupujíc nezadržitelnému proudu lidové slovenštiny, která se tu velmi výrazně projevuje ostatně hned už v nejstarších textech ze 16. století. Pro vysloveně právní kulturu (kteroukoli) není zde prakticky místo. Je to dáno ostatně i tím, že tato kategorie slovenských textů má velkou převahou povahu *proseb* a nikoliv formálního uplatňování práva.³⁵ Pisatelé listů, „rechtoři, kňazi, studenti, notáři“ atd. (srov. Úvod, str. 8) psali tyto listy převážně podle diktátu vesničanů, nikoliv podle svých vlastních konceptů.

Jiný zjev je ovšem, že hospodářské a zejména obchodní styky Moravy, ale také přímo Čech, s Uhrami a zvláště se Slovenskem této doby zanechaly bohaté stopy v českých písemnostech dodnes v Budapešti zachovaných. Upozornil na ně *Macúrek*, který zdůraznil, že se tyto české písemnosti týkají věcí „majetkových, obchodních, vojenských, náboženských i pohraničních sporů“,³⁶ tedy skoro vesměs záležitostí právní povahy. V archívu rodu Esterházy zjistil *Macúrek* „24 svazků spisů vztahujících se k hospodářským dějinám českých rodů, Šliků a Kinských“, ze století 18.³⁷ Je jasné, že na působení české právní kultury ve vlastním smyslu slova lze odtud usuzovat zatím jen s rezervami a definitivní úsudek je nutno ponechat podrobnější analýze tohoto materiálu.

Zvláštní pozornosti zaslouží působení myšlenek *Jana Ámose Komenského* v Uhrách v polovině 17. století. Jak zdůraznil nověji *F. Pecze*, poukázal tento pravděpodobně největší český právní myslitel barokního období „ve své řeči v Šaryšském Potoku z r. 1650 na důležitost vyučování právu“, a to také v rámci „politického studia“^{37a}, o němž měl, jak známo, velmi pokrokové představy.

Otevřenou otázkou jsou i české vlivy na nové právnické fakultě, jež od r. 1667 existovala v rámci university v Trnavě. Profesory trnavské university, kteří byli českého původu, seznámenal už *Varsík*.³⁸ Pro nás je zajímavé, že jeden z nich přednášel tu o kanonickém právu. Speciální pozornost právnické fakultě a její vědecké produkci, o které psal už r. 1935 v českém právnickém časopise *Luby*,³⁹ pokud vím, dosud věnována nebyla.

³⁵ Srov. také *P. Horváth*, *Listy poddaných*, str. 7. — „Mnoho slovenských jazykových znaků“ v češtině písemností 17. stol. zjišťoval už *Macúrek*, *ČMM*, 70/1951, str. 42, 45.

³⁶ *ČMM*, roč. 70/1951, str. 41–42, 45.

³⁷ *Tamtéž*, str. 40.

^{37a} *F. Pecze*, *Einige Fragen des Rechtsunterrichts im 18. Jh. in Ungarn*, sborník z IX. Čsl.-maďarské právněhistorické konference konané v r. 1966 (v tisku).

³⁸ *Br. Varsík*, *Národnostní problém*, 1938, str. 212–213.

³⁹ *St. Luby*, časopis *Všehrd*, XVI, 1934–1935, str. 404–409.

Kapitolou pro sebe je vývoj slovenského jazyka v oboru hornictví a horního práva. V tomto směru nemalým úkolem, významným zvláště právě pro století 17.–19., bylo by studium obou slovenských překladů Maxmiliánova Horního řádu z r. 1573, pořizených v letech 1699 a 1759 (tento od J. Vozáryho) a publikovaných (první jen ve výňatku) P. Ratkošem.⁴⁰

Závažným předmětem právněhistorického bádání mohly by se po stránce, kterou sledujeme, stát pro tuto dobu „artikule“ nejrůznějších kategorií, ať již zredigované slovenským či českým jazykem, počínaje nesčetnými místními artikuly řemeslnických cechů,⁴¹ přes „Generálské artikule“ pro cechy v království Uherském z r. 1813⁴² až k edicím B. Tablice a J. Palkoviče „Artikulů sněmovních“, jak vycházely tiskem v letech 1803, 1808 a 1809.⁴³ Otázky, jež existence těchto právních památek před nás staví, nebyly dosud řešeny.

Zatímco v edicích naposled uvedených (Tablic, Palkovič) zdá se přetrvávat tradice klasické právnícké češtiny ze století předchozích, v ostatních „artikulích“ jde, jak vše tomu nasvědčuje, kupředu proces vytváření administrativní a lidově právnícké slovenštiny, stále více se odpoutávající od starého spisovného českého jazyka 16. stol.⁴⁴

Pokud je mi známo, chybí nám stále ještě také právněhistorický rozbor slovenského překladu Urbáře Marie Terezie pořizeného r. 1767 Adamem Františkem Kollarem.⁴⁵

Na linii klasické administrativní a právnícké češtiny pokračuje, jak se zdá, na rozhraní 18. a 19. století populární formulářová pomůcka vydaná r. 1797 v Banské Bystrici J. Wagnerem s názvem „Užitečná sebrání některých spisů, jako jsou: Wýtahy neb konty, kvitancí, upsání dluhu, svědectví etc.“. Že jí bylo běžně používáno, o tom svědčí druhé vydání z r. 1827, rovněž v B. Bystrici, tentokrát však už s názvem „Listář slovenský“.⁴⁶

⁴⁰ Peter Ratkoš, *Príspevok k dejinám banského práva a baníctva na Slovensku*, Bratislava, 1951, str. 73–165.

⁴¹ Viz příklady (od 16. stol.) v Riznerově *Bibliografii*, I–1, 1917, str. 48 a zejména v podrobném soupisu u Št. Lubyho, *Dejiny súkromného práva*, 1946, str. 128–129.

⁴² *Tamtéž*.

⁴³ Rizner, *tamtéž*; srov. také J. Jungmann, *Historie literatury české*, 1849, str. 487, č. 1688–1690.

⁴⁴ O postupném převládnutí „místní řeči“ na východním Slovensku viz O. R. Halaga, *Slavia* XXVI/2, 1957, str. 238.

⁴⁵ R. Stanislav, *Príspevok k vývoju slovenskej právnickej terminologie*, Práce zo seminára, č. 4, Bratislava, 1938, str. 4–5. — Karol Rebro, *Urbárska regulácia Márie Terézie*, Bratislava 1959, srov. literaturu na str. 613–624. — J. V. Ormis, *Linguistica Slovaca*, 1939–40, str. 272 a d.

⁴⁶ J. Jungmann, *Historie literatury české*, str. 488, č. 1696.

Mimořádnou pozornost zaslouží si z hledisek, jež v této studii máme na mysli, „Kratičká summa práv Uherských, kterouž původně v Uher-ském jazyku P. Alex. Kövy sepsal, nyní pak do Slovenčiny přeložil Bohuslav Tablic“, vyšlá ve Vacově v r. 1801.⁴⁷ Co k této otázce napsal R. Stanislav,⁴⁸ je sice velmi poučné, ale jádro věci to přece jen nepostihuje. Překvapujícím faktem zůstává, že ještě tento slovenský autor z konce 18. a z poč. 19. století výslovně se hlásí jako k prameni své slovenštiny-češtiny k významnému dílu české právní kultury 16. století, totiž ke Koldínovým Právům městským.

Na okraji vlastní právnícké literatury, ale přece jen významný právně-historicky — a snad i literárně — spisek vydal na počátku 19. století v Levoči Jan Krmann. Krásnou češtinou, jen s málo slovakismy, je tu populárně zveršován výklad o uherské ústavě, patrně první, a dnes zcela zapomenutý, slovensko-český výklad toho druhu, svou formou nadto zcela kuriózní.^{48a}

Česká tradice spisovného jazyka pokračuje v první polovině 19. století i v odborné literatuře slovenských evangelíků. Patří sem například české texty Karla Adamiše (1813 až 1819) v brožurách o organizačních otázkách protestantských církví v Uhrách z let 1846 až 1847.⁴⁹

Bylo by úkolem podrobné analýzy zjistiti, zda se tu navazuje více na domácí slovensko-českou tradici ze 16.—17. století či na obrozenskou právníckou češtinu z první polovice století 19. Totéž platí ovšem i o ostatní slovenské literatuře 19. století, pokud se zabývá právem, ať již je psána česky nebo slovensky. Její soupis nám bohužel rovněž dosud chybí.

V souvislosti s potlačenou maďarskou revolucí z let 1848—1849 pokusila se vídeňská vláda navázat na staré tradice české právní kultury v Uhrách tím, že český text nového tehdy „Říšského zákoníka (Reichsgesetzblatt)“ prohlásila za spisovné znění také „moravské a slovenské“. Došlo k tomu prováděcím nařízením z 2. dubna 1849 k patentu o zavedení Říšského zákoníka a v české právněhistorické literatuře vzpomněl této skutečnosti právě před 30 lety Josef Kliment.⁵⁰ Bylo by třeba vyjasnit, zdali a jakým opatřením zavedla tehdy rakouská vláda na Slo-

⁴⁷ Jungmann, l. c., str. 487, č. 1676; K. Kadlec, *Verböczyovo Tripartitum*, 1902, str. 109; Št. Luby, *Dejiny*, 1946, str. 112, pozn. 242.

⁴⁸ R. Stanislav, *Príspevok*, Bratislava 1938, zvl. str. 5.

^{48a} „Výťah z statistiky, práva a z geografii Uherské krajiny, veršované složený od Jana Krmanna, školy evangelické klenovské větších dítek učitele“, v Levoči 1803, 50 str.

⁴⁹ Rizner, *Bibliografie*, I—1, 1917, str. 11.

⁵⁰ J. Kliment, *Laštovkova pocta*, 1936 (podle nestránkovaného separátu).

vensku spisovnou češtinu v š e o b e c n ě jako „úřední jazyk“, jak to uvádí P a u l i n y.⁵¹

Sledovati další vývoj, vybočovalo by již z časového rámce vytčeného organizátory této konference pro její základní tematiku.

D o d a t e ě n á p o z n á m k a

Zatímco se XIV. svazek Právněhistorických studií nacházel v tiskárně, vyšla původní verze této práce v německém překladu ve sborníku „Acta Facultatis iuridicae Universitatis Comenianae, Die juristische Bildung in der Slowakei und Ungarn bis zum J. 1848, Materialien etc.“, Bratislava 1968, str. 286–299, a to s názvem „Forschungsprobleme des Wirkens der tschechischen Rechtskultur in Ungarn bis zur Mitte des 19. Jh.“. Korrectury tohoto německého znění nebyly autorovi předloženy.

V této definitivní české podobě jsou proti původní verzi některé doplňky, zvláště důležitý nový údaj o knížce Krmannově (na str. 176). K poznámce 2 (zde na str. 165) je nyní třeba ještě uvést Macůrkovu studii o shodách mezi ukrajinskou a českou středověkou listinou ve „Sborníku Filos. fakulty brněnské university“, XVII, 1968, řada hist., C 15, zvl. str. 136 a d.

⁵¹ E. Pauliny, Sborník *O vzájomných vzťahoch*, SAV, 1956, str. 119. — Výrazu „slovanská řeč“ („die slavische Sprache“) se pro Slovensko (distrikty prešpurský a košický) v padesátých letech v předpisech běžně užívalo na označení slovenštiny resp. češtiny. Viz řadu dokladů z pramenů v knize: Klaus F r o m m e l t, *Die Sprachenfrage im österreichischen Unterrichtswesen 1849–1859*, 1963, str. 145 a d.

Les problèmes des études de la culture juridique tchèque en Hongrie jusqu'au milieu du 19e siècle*

Václav Vaněček

Résumé

Si l'on conçoit la culture juridique comme un ensemble de phénomènes caractérisant un régime juridique donné lors de sa naissance, de son développement et de son action, on en peut discerner quatre aspects principaux: aspect institutionnel, conceptuel, linguistique et d'application (de procédure). Tous ces quatre aspects sont étroitement liés et plutôt que de nous servir dans la théorie, leur différenciation a la valeur d'un moyen auxiliaire dans la pratique.

Pour ce qui est de la culture juridique tchèque, c'est l'aspect linguistique qui revêt une importance toute particulière. En effet, dès le plus haut Moyen Age, cet aspect est caractérisé par sa continuité et au cours des siècles apparaissent aussi ses liaisons avec les autres aspects: institutionnel, conceptuel et d'application. Dans l'évolution de la culture juridique tchèque, l'aspect conceptuel ne manque pas non plus d'être très marqué. Il apparaît — entre autres — dans l'existence de la littérature juridique spécialisée traitant des institutions juridiques indigènes ainsi qu'étrangères (p. ex. aussi des institutions romaines et canonique). Il est vrai que pendant la seconde moitié du 17e siècle et surtout au cours du 18e siècle, cet aspect se montra fort affaibli, mais le 19e siècle vit son nouveau développement allant de pair avec la renaissance de l'aspect linguistique. Quant à l'aspect institutionnel, ce n'est que pendant la féodalité et surtout au cours de la haute féodalité que cet aspect de la culture juridique tchèque fait preuve de sa stabilité et continuité. Ici encore, le 17e siècle apporte un élément de discontinuité et fait passer cet aspect, le 18e siècle aidant, sur le plan des connexités „autrichiennes" plus larges.

Au Moyen Age, la culture juridique tchèque se développait sous de fortes influences exercées d'un côté par la puissante culture juridique allemande avoisinante et, de l'autre côté, par une culture juridique dont les foyers étaient plus éloignés (en Italie et en France), à savoir les droits savants, droit romain et droit canonique. A l'époque moderne, c'est la culture juridique autrichienne ayant eu son centre à Vienne qui a dominé dans les pays tchèques dans ce domaine spirituel. Son action fut très forte surtout pendant le 19e siècle et ne cessa qu'au cours de la première moitié du 20e siècle.

Pendant le Moyen Age, on vit naître dans l'Etat hongrois une culture juridique indigène de caractère original dont l'évolution a été très compliquée. Du voisinage le plus proche, outre la culture juridique allemande, ce fut aussi la culture juridique tchèque qui exerça sur lui son influence. Toutefois, les recherches scientifiques ont laissé, jusqu' à présent, tout à fait de côté l'ensemble complexe de problèmes que pose ce phénomène.

L'auteur étudie les diverses catégories de sources historiques susceptibles de nous faire connaître les influences exercées par la culture juridique tchèque sur la culture hongroise et soumet la littérature existante à la critique. Il en arrive à conclure que pendant de longs siècles, la culture juridique des pays tchèques contri-

* Rapport présenté à la 9e Conférence juridico-historique tchécoslovaque-magyare tenue du 10 au 12 novembre 1966 au château de Smolenice.

buait à développer la culture juridique hongroise, surtout en ce qui concerne la Slovaquie, tout comme (quoique dans une mesure bien moindre) la culture juridique allemande, la culture des droits savants et, plus tard, la culture juridique autrichienne, exercèrent leurs influences dans les pays tchèques. Cependant, à quelques exceptions près dans le domaine du droit municipal et du droit minier, il semble qu'il n'y ait pas eu de réception un peu importante d'institutions juridiques tchèques par le droit hongrois. L'action de la culture juridique tchèque en Hongrie se borna surtout à l'aspect linguistique et, en partie, aussi à l'aspect conceptuel, et encore, presque exclusivement, dans la zone culturelle de la Slovaquie d'aujourd'hui. Il est probable que d'autres recherches entreprises sur la base des sources indiquées dans le présent rapport ne manqueront pas d'élargir et d'approfondir substantiellement nos connaissances dans ce domaine. Dans le présent rapport, l'auteur n'a voulu qu'attirer l'attention sur l'importance des problèmes qui s'y posent.

14letý zápis o úloze mezi reprezentantem měst královské, dědičných rychtářem, a představitelům městské autonomie, městské radou. Zahájeno soudy, jímž předsedal královský rychtář, postupem času unikly a z rychtářů se stal úředník zcela závislý na městské radě. Součástí rozšířené agendy správní a soudní v městské radě vedla k rozdělení příslušnosti tohoto orgánu, který proto vedl jen menší část své agendy zvláštní úřady, jímž byla v letech 1297 soudní paláce nad některými druhy obchodu. K úřadu královskému a k úřadu města pražského ještě vznikl spolek se 12 členy, kteří 13. srpna, přijaly tak koncem srpna a počátkem 10. srpna úřad rychtářů, uhličného, úřad nad tržním městem a úřad nad dvorci. Samostatný (nákladník) pív vzhledem k právozemské a politice. Do kompetence přešly jmenovaných práv — řízení na Novém Městě — náležely spory vzniklé z obchodu a zemědělství z obchodu a dřívím.

Věze právo je v dobové literatuře kladen do různých dob: Schmidt von Bergerhold považuje počátek práva již do druhé poloviny 14. století, aniž ovšem pro to uvádí nějaký důkaz. Emler věnoval právo již před 100 lety obsáhlé studii, v níž dokládá existenci tohoto práva k r. 1333. Všeobecně se otázkou vzniku delegovaných

1. Důležitý přehled tohoto dlouhodobého zápisu je uveden v úvodní části práce Jaroslava Šebánka, *Domovníky a představitelé Starého Města pražského a jeho úřadů*, sborník příspěvků k dějinám hl. města Prahy V, str. 101 a d. Tam je také uvedena nejnovější literatura.

2. O samostatném úřadu nov. Města Království, *Statutární úřady v Novém Městě pražském do r. 1337 a jejich úloha*, Sborník příspěvků VI, str. 148-164. Úřadem města pražského se naposledy zabývá Sítan, *Statutární úřad města pražského v letech 1347-1376* (diplomová práce, Praha 1954).

3. Johann F. Schmidt von Bergerhold, *Geschichte der Privilegien, Übertragung und Gerichtsverteilung im Königreiche Böhmen*, Prag 1887, str. 108 - ze starších autorů máli se zejména zabývali právními poměry v době vzniku Městské historie právozemské a politice, Praha 1944, str. 114-119 a Emil F. Emler, *Übertragung der verbleibenden und verbleibenden bürgerlichen Gerichtsstellen und der administrativen Befugnisse*, Prag, Praha 1884, str. 19.

4. Jaroslav Šebánek, *Příspěvek k dějinám a právu města Prahy*, Památky archeologické VII (1906), str. 1-13.